

ОСОБЛИВОСТІ ТА ФАКТОРИ РИЗИКУ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Шубенко І.А., к.е.н., доцент

Постановка проблеми. Результатом реформування аграрного сектору в Україні, який проходить і нині, став складний фінансовий стан сільськогосподарських підприємств, значне зменшення поголів'я сільськогосподарських тварин, збитковість тваринницької галузі, зниження рівня життя та загострення демографічної кризи в сільській місцевості. Однією з причин такого стану є те, що на початку реформ в аграрному виробництві не були враховані можливі ризики реформування, переходу до ринкових умов господарювання та їх вплив на результати діяльності сільськогосподарських підприємств.

Одним із шляхів подолання вказаної проблеми є вивчення, систематизація особливостей та факторів ризику у сільському господарстві, що надасть змогу сформувати адекватні механізми запобігання та відшкодування збитків у сільськогосподарському виробництві. Це є необхідною складовою частиною ринкової інфраструктури та одним з базових елементів сталого розвитку галузі.

Аналіз останніх досліджень. Проблема дослідження ризиків умовах розвитку сільського господарства останнім часом привертає увагу багатьох вчених. Окремі аспекти цієї проблеми відображені у працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Так, В.М. Алексійчук, М.Я. Дем'яненко, М.Й. Малік, П.А. Лайко наголошують на значній ризикованості сільськогосподарського виробництва та необхідності пошуку адекватних механізмів їх запобігання та подолання [6, с. 4; 3, с.22]. Але у наукових джерелах недостатньо вивченими є галузеві аспекти ризику у сільському господарстві та фактори, які його зумовлюють. Над проблемами галузевого страхування ризиків у сільському господарстві працюють С.С. Осадець, В.І. Грушко, С.А. Навроцький, В. Якубович, О.Є. Гудзь та інші фахівці [5, с. 258; 4, с. 61]. Дослідження вчених стосуються пошуку, створення та розвитку ефективної моделі страхового захисту у сільському господарстві від ризиків. Але майже відсутні ґрунтовні наукові джерела стосовно формування ризиків у сільському господарстві та факторів, які його зумовлюють.

Мета, об'єкт та методика дослідження. Об'єктом дослідження є фактори та особливості ризику у сільському господарстві, що зумовлюють ризикованість галузі в цілому. Для визначення місця ризику у сільськогосподарському виробництві та виділення факторів, які впливають на нього використано абстрактно-логічний метод дослідження.

Результати дослідження. Ризикованість виробництва сільськогосподарської продукції визначає ряд факторів, таких як: сезонність виробництва, залежність від погодних та кліматичних умов, тривалий період обороту капіталу, велика складність зміни асортименту продукції та технології, ряд інших причин [1]. Дане твердження справедливе для сільського господарства всіх країн, але особливо великих ризиків зазнає сільськогосподарське виробництво країн, економіки яких розвиваються або перебувають в

процесі трансформації. Аграрні реформи та становлення ринкових взаємовідносин, зміна форм власності та форм господарювання значно збільшують ступінь невизначеності соціально-економічних процесів в сільському господарстві і, відповідно, підсилюють вплив ризиків на аграрний бізнес. Зростає вплив макроекономічних рішень на діяльність кожного сільськогосподарського виробника. Можна стверджувати, що сама аграрна реформа є фактором ризику.

Нині реальний економічний стан більшості сільськогосподарських підприємств є нестійким. Ступінь ризику довгострокових вкладень у виробництво досить високий. Вже сьогодні ми маємо суттєве зниження показників поголів'я ВРХ, зниження якості ґрунтів, велику кількість низькорентабельних або збиткових підприємств.

Специфічні риси прояву ризику в аграрній сфері зумовлені особливостями власне аграрного виробництва. Серед галузей АПК найбільші особливості характерні саме для сільськогосподарського виробництва, особливо у рослинництві. Характерні риси його обумовлені технологічними, економічними, організаційними особливостями. Ці особливості, перш за все, справляють вплив на кругообіг коштів. У зв'язку з цим виникають складності у формуванні інвестиційних і оборотних коштів, так як цей процес невизначений.

Крім того, важливою особливістю, яка визначає, і все інше, можна вважати використання у процесі виробництва землі. У нашому кліматі, незалежно від погодних умов і своєї якості, вона дає врожай один раз на рік. У сприятливі роки і значних вкладеннях коштів врожай може бути значним, але сезонність виробництва у цьому випадку не пропадає. Вплив землі, природно-кліматичних умов на кругообіг фондів відбувається через зміну структури посівних площ, рівень фондоозброєності, сівозміну і технології вирощування культур. Саме тому урожайність культур при всіх однакових умовах із забезпеченням стійкості коливається. Більш того, ці умови прямо впливають на одержання певних видів продукції з різним ступенем її рентабельності. Відповідно – головна особливість кругообігу фондів у сільському господарстві – це функціонування такого засобу виробництва як – земля.

Специфічністю даної галузі є і те, що значна питома вага продукції, яка виробляється використовується не для реалізації, а для власного споживання (корми, насіння). Тому частина готової продукції використовується для продовження процесу виробництва, не вступаючи у стадію реалізації готової продукції. Одночасно, не приймаючи участі у стадії реалізації, вона одержує вартісну оцінку. Але реального відшкодування авансованої суми у цьому разі не відбувається. Це впливає на необхідність формування додаткових фінансових ресурсів.

Внаслідок впливу як цих, так і інших особливостей, відтворення у сільському господарстві, представляє собою досить тривалий цикл із яскраво вираженою сезонністю. Сезонність виробництва призводить до нерівномірного руху вартості не лише в середині окремого підприємства, але і в цілому по галузі, так і суміжних з нею. Будь-який нерівномірний розподіл вартості у процесі виробництва, загрожує неперервності процесу виробництва. Якщо у інших галузях ризику, їх розмір, можна знизити до мінімуму, то у сільському господарстві завжди будуть існувати об'єктивні фактори ризику, які не залежать від стратегії управління.

Так як сільське господарство відноситься до систем високого ризику і забезпечує свою ефективність у нормальних умовах, виживає в умовах кризи, відповідно, воно має і деякий внутрішній механізм адаптації, що дозволяє компенсувати втрати від ризиків і знизити їх рівень. Вважаємо, що сільське господарство має досить сильні і лише йому притаманні компенсаційні можливості. Зокрема, багато видів продукції мають низьку еластичність попиту, при зміні ринкової ціни і доходів населення, тому що є продуктами першої необхідності. За цією причини, продовольчий ринок, не підпадає під суттєві коливання цін, навіть при зниженні рівня доходів населення. Крім того, у споживанні продуктів різними групами населення відбуваються активні зміни, шляхом заміни одних

видів продуктів на інші, в залежності від рівня цін. Це дозволяє підтримувати рівновагу на продовольчому ринку, це також і знижує ризики виробників.

Земельні угіддя також мають можливості внутрішньої трансформації: розорювання пасовищ, розширення розмірів пару, застосування меліорації та інші заходи. Завдяки цьому можна регулювати розміри площ обробітку землі, структури посівів, змінювати структуру виробництва продукції у тваринництві. Потрапляючи у несприятливі умови сільськогосподарські підприємства скорочують найменш продуктивну частину поголів'я, змінюють структуру кормів на користь більш дешевших і менш енергозатратних. Одним із адаптаційних факторів у сільському господарстві є тривале зберігання окремих видів продукції, зокрема, зерна. Це надає змогу створити резерви на випадок погіршення господарської або ринкової інфраструктури.

Висновки. Сільське господарство, об'єктивно, у зв'язку зі своїми особливостями, є галуззю з вищим ризиком порівняно з іншими галузями народного господарства. Водночас воно є низькорентабельним. Основними факторами ризику у сільськогосподарському виробництві залишається природно-кліматичне середовище, земля – як основний засіб виробництва, тривалий період фінансового циклу, сезонність виробництва. Суттєвий вплив має також макроасpekt, який пов'язаний із запровадженням нових податків, санкцій, мита, заборон.

Відсутність механізмів попередження факторів ризику та відшкодування збитків, або слабкий їх розвиток у багатьох сільськогосподарських підприємствах зумовлюють необхідність їх дослідження та систематизації. Так як сільськогосподарська галузь, виходить на ринок із продукцією, що є продукцією, першої необхідності, то галузь має досить високі адаптаційні можливості, і за державної підтримки може стати високорентабельною галуззю.

Джерела використаної інформації

1. Колібаба Р.О. Класифікація ризиків сільськогосподарського виробництва. Інструменти мінімізації ризиків [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish>.
2. Методичні рекомендації із страхування сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень / [Б.Р. Ахіджанов, П.А. Стецюк, О.Є. Гудзь, С.А. Навроцький, Н.П. Брязгун]; К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 130 с.
3. Мидрин А.С., Юсупова Г.Л. Экономический риск в сельском хозяйстве. М.: Российская сельскохозяйственная академия, Всероссийский НИИ экономики, труда и управления в сельском хозяйстве. – 2001. – 191 с.
4. Навроцький С.А. Стан та тенденції розвитку сільськогосподарського страхування / С. А. Навроцький // Фінансова система. – 2012. – № 1 – С. 61-68.
5. Страхування: Підручник / Керівник авт. колективу і наук. ред. С.С. Осадець – Вид. 2-ге, переробл. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – 599 с.
6. Фінанси в період реформування агропромислового виробництва / Дем'яненко М.Я., Алексійчук В. М., Борщ А.Г. та ін.; За ред. М.Я. Дем'яненка – К.: ІАЕ УААН, 2002. – 645 с.